

Búcsúpillantás

Csite András

A finnek számára az élet ünneppé válik, ha elhagyják a várost, s az erdők ölelte tóparti nyaralóba mennek; a szauna után pálinkát isznak, s a tévében játékműsort néznek, miközben kávét és tejet szűrészőlgetnek. (Finland: A Travel Survival Kit. *Lonely Planet* 1993: 26.)

Két finn utazik a télben. Silécen, egymást követve vagy órányira. Leszáll az est, az egyik pihenőre tér. Tábort ver, fát gyűjt a tűzhöz, aztán felteszi a teáskannát. A másik is megérkezik, leül a tűzhöz. Iszik a teából. Elüldögélnek, szótlantul. Másnap reggel útnak indulnak. Elöl a tegnapi hátsó, majd órányira töle a másik. Leszáll az est, az első pihenőre tér, fagyújtás, tűz, tea. Megérkezik a társ is. Elüldögélnek, szótlantul. Harmadnap reggel újra útra kelnek. Most megint az első napi megy elöl, mögötte órányira a társa. Az est leszáll, megpihennek. Ülnek a tűz körül, majd az egyik váratlanul megszólal: „De jó is együtt utazni!” (Finn vicc az 1990-es évekből)

Valami nyomasztja a finneket. Valami, amit Balzacnál, Jókainál vagy Mikszáthnál lelhet föl az olvasó: a parvenüség. Az erdőből jött ember, aki a bejáratnál levette szakadt gúnyját, zsakettet öltött, s ott áll a koncertterem szélén. A közönség a zenekarra figyel, az első sorban franciák, amerikaiak, angolok, németek. A másodikban tán zajongó mediterránok, svédek, dánok, norvégek. S a sarokban ott áll a finn. Zsakettje a város első szabászatában készült, fehérneműje *Calvin Klein*. Mi, akik kintről figyeljük, s a zenekart is alig halljuk, nem látjuk a finn homlokán gyöngyöző verejtékcseppeket. Pedig fél, hogy valaki észreveszi az ajtónállók közül, s ajtót mutat neki.

(*Készülődés*) Valamikor 1996 márciusában derült ki, hogy a Finn Nagykövetség támogatná finnországi utam, és segítenének a program megszervezésében is. Mindez egyben azt is jelentette, hogy eredeti szándékomnak – azaz írni a skandináv parasztságról – is módosulnia kellett: írásomnak tehát kizárólag a finnekről, a finnségről kell szólnia. A téma szűkítése és egyben elmélyítése is megkövetelte, hogy minél több információt gyűjtsék össze a finnekről.

Először a nagykövetség könyvtárában néztem körül irodalmat keresve, aztán megkerestem azokat az ismerőseimet, akik már eltöltöttek hosszabb-rövidebb időt Finnországban. A beszélgetések az alkoholról, a hallgatásról, a zárkózottságról, a nehezen „megnyílásról” s mély barátságokról szóltak. Meg vendéglőkről, halakról, épületekről, múzeumokról. Meg arról, hogy alapjában véve „parasztok”. Tartózkodással szemlélődnek, aztán egy váratlan pillanatban hirtelen megnyílnak, s kiöntik a szívüket. Szaunák mélyén, kezükben vodkával.

Hátizsákomba így jó adag sztereotípiá került, továbbá néhány üveg Unicum, konyakmeggy a hölgyeknek és a *Lonely Planet*. E világhírű bedekker nagyjából arra hívja föl a fi-

gyelmet, ami kevésbé érdekelt: milyen kiváló lehetőségek adódnak Finnországban a sielésre, az erdőjárásra, a kempingezésre, a vitorlázásra. És hol lehet jól enni, hol lehet aludni, s mindezt mennyiért.

(*Joensuu*) Joensuuban tulajdonképpen semmi egzotikus nincsen. (Tipikus finn város – mondják.) Észak-Karélia tartomány központja, 50–60 ezer fős, finn viszonylatban nagyobb-nak számító város, közel az orosz határhoz. Ipari, kereskedelmi és oktatási központ, valamikor a múlt század közepén alapították az Oroszországgal folyó kereskedelem előmozdítása céljából. A múltat idéző egyetlen emlék a Karéliei Intézet épülete, hajdanán vámépület. Két nagyobb szálloda, blokkházak, üzletek, vasútállomás. Fából nem lehet századokon át fennmaradó épületeket emelni.

Joensuui vendéglátóm felesége ötven éves. Épp a születésnapját ünneplik, engem is szívesen látnak. Vendéglátóm és felesége már nem élnek együtt, de barátságban maradtak. Virágot veszünk s elindulunk. Jókora gyaloglás a városközpontból, az út mentén panelházak. Hétköznap van, kora este, de az utcán alig látni embert. A kétszobás lakásban már együtt van a vendégek zöme, ismerősök, rokonok, egykori és mai kollégák. A kishálóba tesszük az ajándékokat, a nagyobbikban körben ülnek a vendégek. Mi is leülünk, mellettem a volt megyei rendőrparancsnok. Már volt Magyarországon, először valamikor a hetvenes években. Szerinte követte a titkosrendőrség. Szerintem is.

Megkezdődik az ünnepség. Ki-ki feláll, a szoba közepére lép, s előad egy rövidebb verset, vagy elmond egy történetet. Az ünnepelt fején virágkoszorú. Kedves, halk szavú asszony, finom vonásokkal. Kinek-kinek megköszöni kedvességét. Van egy mély, lentről jövő hang a finn nyelvben – mintha nyögne az ember, vagy sóhajtana a mondat végére.

Megköszönve a vendéglátást elindulunk, s még beülünk egy kocsmába. A tévében épp a svédok játszanak, jégkorongot. Ha jól emlékszem, épp a világbajnokság ment, a finnek már korábban kiestek. Talán a kanadaiak az ellenfelek, a nézők egy része a svédeknek szurkol, a többi semelyiknek. Ha már kiestünk, akkor a többség a svédeknek drukkol. Néha háború-zunk, néha haragszunk egymásra, néha meg jóban vagyunk. A hokiban a korábbi vebét a finnek nyerték, de alig hitt valaki az ismétlésben. Mi csak egyszer tudunk nyerni, olyan nagy volt a várakozás a mostani vebé előtt, mindenki a győzelmet akarta, de tudtuk, hogy nem fog sikerülni, mert nem sikerülhet. Annyira akartuk...

(*Erdő*) A város és a falu, az urbán jellegű és a rurál jellegűnek tekintett térelemek, gazdasági akciók, illetve ezek egy-egy nemzeti identitáson belüli szerepe a rurálszociológia új, az utóbbi években komoly expanziót mutató területe.

Finnországnak a rurálszociológia új megközelítése szempontjából komoly jelentősége van, egyrészt mint olyan országnak, ahol a vidékkutatás intézményrendszere erős pozíciókkal rendelkezik az akadémiai-egyetemi szférában, másrészt pedig mint olyanak, ahol a nemzeti identitásban nagy szerepe van a vidéknek és a vidékieknek.

A vidék azonban nem kizárólag a mezőgazdasági dominanciájú területeket és nem a mi falvainkhoz hasonlatos településeket jelenti. Az erdő és a tavak, a vadászat és a halászat, a hó és a magányos erdei ház a nemzeti szimbolika fontos alkotóelemei.

Szavazással hat természeti szimbólumot választott Finnország: a medvét, a hattyút, a folyami sügért, a fenyőt, a gyöngyvirágot és a gránitot. Tán a gyöngyvirág kivételével mindegyik egészen a régi időkre visszavezethetően gyökerezik a népkultúrában (Vuokko 1995).

Joensuuból vagy hatvan kilométeres út visz Punkaharjuba és a lustói erdőmúzeumba. Valamikor a múlt század végén az Akadémia ösztönzésére népmozgalom indult a „leg-

inkább finn” helyek kiválasztására. Punkaharju az első kiválasztott helyek között volt. Két tórész között visz át egy keskeny földcsík, melyről csodálatos látvány nyílik a tavakra és az azokat körülölelő erdőségekre. A hely kiválasztása azt is jelentette, hogy a kormányzat turisztikai látványosságának szánta Punkaharjut: ahol a finnek megélhetik finnségüket, s ahol az idegen is ízelítőt kaphat belőle. Az idegenforgalom fejlesztésére szállodák, vendéglátóhelyek jöttek létre, s hamarosan Punkaharju vált az egyik fő kiránduló- és üdülőhelyé.

Nem messze innen, Lustóban van a Finn Erdészeti Múzeum. A faipar Finnországban ma is az egyik jelentős iparág, napjainkban azonban a korábbi évtizedek sok, kis vállalkozásával szemben néhány nagyobb, családi tulajdonú vállalkozás dominálja az iparágat. A finn faipar szempontjából fontos exportpiacokon, Nyugat-Európában s főleg Németországban a 80-as években kialakult és elterjedt ökológiai megközelítés, a környezetvédő szervezetek növekvő befolyása a lakossági fogyasztási szokások alakulásában arra ösztönözte a piacaik elvesztésétől féltő finn faiparosokat, hogy marketingstratégiájukban környezetvédelmi szempontokat is figyelembe vegyenek.

A múzeum létrejötte, nemzetközi szerepeltetése azt hivatott jelképezni, hogy a „finn ember” és a finn faipar az erdőt nemcsak a természet „kizsákmányolási” terepének, hanem sokcélúan hasznosítható és főleg megőrzendő mitikus térnek is tekinti. Maga a kiállítás érdekes és színvonalas eredménye ezeknek az erőfeszítéseknek, melyekben nemcsak muzeológusok, hanem antropológusok, szociológusok és erdészeti szakemberek is részt vettek. Az egyik teremben az erdei istenek kaptak helyet. A finn népmesékből, a kereszténység felvétele előtti időkre visszavezethető mondákból, énekekből rekonstruált szellemek, istenek, manók üzenete világos: az erdő külön világ, ahol az ember csak óvatosan lépked.

A finnek viszonya a modernitáshoz ellentmondásos. Egyrészt üdvtörténet jellegű, hisz a modernné válás civilizatórikus programja beteljesült, s az elmúlt három évtizedben először nyílt lehetőségük arra, hogy büszkék legyenek fejlettségükre. A történelemnélküliségből kilépve két lehetőség kínálkozott: a történelem megkonstruálása s ezzel a múltba fordulás, avagy a jövő felé orientálódás: a modernitás éláramába kerülés. Az új finn építészeti jól mutatja, melyik utat választották: a történelemnélküliség vállalását.

De a modernitáshoz való ambivalens viszony másik oldalán a történelem nélküli, kisé barbár lét elvesztése miatti fájdalom áll: a „visszavágyás az erdőbe”. A finnek civilizálatlansága a róluk élő sztereotípiák legfőbb jellegzetessége. A finnek kettős életében rejlő önellentmondás – a köz színpadán a civilizált skandináv, a privát szférában pedig a barbár erdei – azonban mára feloldódni látszik.

Hogy mi okozhatja e változást? Talán az, hogy korunkban lehetővé vált az ipari-városi modernitásra való kritikus reflexió. A finnek kettős élete, mely egzotikus voltukat is garantálta, az erdő megváltozó jellegével egységesülni látszik. Az ipari modernitásból az ökológiai modernitás korába lépő világ a természetbe menekülést civilizált emberi magatartássá nyilvánította. Többé nem kell attól félni, hogy az erdőbe menekülő finnre a barbárság bélyegét sütik: a vidéket a várossal szemben fölértékelő „újromantika” a finnek kettős életét követendő példaként állítja elénk. Szorongás helyett okot, módot ad a büszkeségre.

(Parasztok) A „finn” Replika-blokk összeállításában az új erőre kapó paraszt- és vidékkutatásoknak annyiban van szerepe, hogy a finn társadalomkutatás fejleményeiről e területre vonatkozóan szereztem legelőször információkat. Tulajdonképpen a parasztok nemzeti szimbolikában való jelenlétének finn sajátosságai, a „paraszti állam” koncepciója keltette föl az érdeklődésemet, ez adott ösztönzést a későbbi, alaposabb olvasásnak.

Egy évszázad során – az 1800-as évek közepétől a második világháborúig – egy nem domináns etnikai csoport (ami a finn parasztokról minden bizonnyal elmondható volt az időszak kezdetén) erős, ideológiailag pedig domináns pozícióba került Finnországban. Ez a helyzet Finnországot nemcsak olyan országoktól különbözteti meg, mint Wales és Írország, ahol az elit nyelve körülbelül azonos időszakban terjedt el a kulturálisan különböző agrárnépesség körében, hanem a balti államoktól is, ahol csak az első világháború krízisében, szinte egy csapásra szabadult föl a nagyszámú paraszti lakosság egy kultúrájában idegen felső osztály uralma alól.

A finn fejlődés sajátos voltának legfőbb magyarázója a finn társadalomszerkezet és a politikai függőség egymásra hatása, azaz – egyszerűbben kifejezve – a nyugati típusú (skandináv), agrár jellegű társadalomszerkezet és egy hatalmas, többnemzetiségű birodalomtól való keleti típusú függőség kombinációja. A birtokos parasztság erősségének köszönhetően (és annak, hogy a birtokos nemesség viszont gyenge volt) a felsőbb osztályok rákényszerültek arra, hogy helyzetüket ne közvetlen osztályuralomra építsék, hanem sokkal inkább arra, hogy legitimitást nyerjenek a lakosság többsége körében. Mindezt – jelentősebb részük legalábbis – úgy tették, hogy válaszoltak a gazdaságilag erősödő parasztság kulturális igényeire, és épp a nyelvi fordulat révén megteremtették a születő finn állam legitimitását, és kulcsszerepet játszottak működésében.

Nem csoda, hogy a két világháború közötti Finnországban – hátuk mögött 1917–1918 nyomasztó emlékével (az Oroszországtól való függetlenné válást követő sikertelen forradalommal) – fölmagasztosultak a paraszti erények. De ha összehasonlítjuk Finnországot a korszak kelet-európai országaival, látható, hogy itt a „nemzeti” paraszt idealizálása sokkal inkább egy jól szervezett parasztság politikai befolyásának és erejének nyílt kifejeződési formája volt, mintsem pusztán a felső osztály erőfeszítése a nemzeti egység újrateremtésére az első világháború utáni forradalmi kihívást követően (Alapuro 1993: 162–163).

A „paraszti állam” kutatói azt a kérdést tették föl, hogy a hatvanas-hetvenes években kiépülő jóléti állam előtt mely társadalmi csoportok határozták meg a kormányzati politikák irányát; hogyan írható le az a világ, amelynek elérésére a vidéki népesség életmódjának javítását és társadalmi felemelkedésének elősegítését célzó politikák alkalmazása révén a kormányzat törekedett. A finnek „paraszti állama” a finn nemzet paraszti jellegére alapozva a vidéki, földművelő népesség társadalmi felemelkedésének előmozdítását tekintette egyik kiemelt feladatának. A mezőgazdasági, vidékfejlesztési, oktatási és szociális politikák kialakítására meghatározó befolyása volt a paraszti érdekképviseleteknek és pártoknak.

A mai Finnország, persze, nem tekinthető paraszti jellegűnek. Az ország vidékies jellege azonban továbbra is megmaradt, s a természet, az erdő és a föld – új kontextusba kerülve – továbbra is fontos elemei a nemzeti önképnek.

(*Alkohol*) A finn alkoholkutatókat leginkább az ALKO nevű állami monopólium révén befolyó pénzekből finanszírozzák, s aki járt Finnországban, az tudja, hogy alkoholt csak az arra kijelölt üzletekben, meghatározott időben lehet kapni. Mindemögött talán a civilizálatlanság bélyegétől való félelem és az ennek nyomán keletkezett kisebbségi komplexus húzódik meg – mint talán minden, finnekkel kapcsolatos dologban. Az alkoholizmus leküzdése civilizatórikus funkciókat lát el: európaivá tenni a finneket.

Bár a finn ivási szokásokra vonatkozó kutatások mindegyike kimutatta az alkoholfogyasztás bonyolultságát, s azt, hogy aligha a lerészegedés kedvéért isznak az emberek, ám a részeg, erőszakos finn önlealacsonyító képe továbbra is az egyetlen elterjedt, alkohollal való kapcsolatunkat kifejező általánosítás. A mítosznak megvan a maga hatalma, az élet, mely túl van tapasztalásunkon, tudásunkon.

Finnek lenni továbbra is annyit tesz, mint elrejtőzni az erdőben (Peltonen 1993:194).

Magyarországon, ahol az egy főre jutó alkoholfogyasztás nem kisebb, mint Finnországban, az alkoholizmus társadalmi devianciaként értelmeződik. Az öngyilkosságok s a válások mellett a májzsugorodásban meghalt emberek száma az egyik legfontosabb devianciamutató. Ennek ellenére sem önképünknek, sem a magyarokról élő sztereotípiáknak nem része a „részeg magyar” képe.

(*NOKIA*) L. meséli. Hosszabb időt töltött Németország egyik egyetemén. Gyakori vendége volt az egyik boltban, s egy idő után a boltos megkérdezte, hová való. *Aus Finland. Ach ja, aus dem NOKIA Land.* Nem tudom, mit szólnék hasonló helyzetben. Persze, mit is mondanának? *Paprika, Gulasch* vagy *Balaton Land*?

A NOKIA talán több, mint pusztán egy elektronikai cég. Nemzeti szimbólum. Az utóbbi hónapok valamelyikében *ímélt* kaptam: a NOKIA többségi tulajdona külföldi kézbe került. Már nem finn cég többé. Legalábbis nem úgy, ahogy korábban. Talán Finnország sem a régi már? Talán Finnország sem finn többé? A NOKIA neve összekapcsolódott a finn csodával: a hatvanas évektől kezdődő rohamos növekedéssel, az urbanizációval, a jóléttel, a paraszti világ megszűntével. Ez volt az első időszak a finnek történetében, mikor egy kissé csökkent a külföldre, főleg Svédországba történő elvándorlás mértéke, mikorra Karélia elcsatolása és a háború után valahogy kezdett jobban menni az országnak.

A NOKIA eredetileg gumicsizmákat gyártott. Még én is láttam egyet-kettőt a náluk használatosnál kicsit rövidebb szárú, zöld gumicsizmákból. Aztán elkezdtek elektronikával is foglalkozni, ami végül is megalapozta a cég multinacionálissá válását.

A sokk a nyolcvanas évek végén köszöntött be, csökkenő piacok, általános gazdasági válság, megugró munkanélküliség képében. A finn csoda végnapjai. Legalábbis sokan ezt gondolták, talán ez volt az uralkodó álláspont is. „Mintha minden összeomlott volna.” E válság nagyon megviselte az amúgy is önbizalomhiánnyal küszködő finneket. Ismerőseim mind mint a borúlátás éveiről emlékeztek meg a nyolcvanas és kilencvenes évek fordulójáról. Mintha fülön csípték volna a hátsó sorokban megbújó betolakodókat.

A kilátástalanság kora napjainkra lassan véget ér. A NOKIA megújult, a mobiltelefonok piaca rohamosan bővül, s ez jót tett a finneknek. Reménykedést hozott.

(*Svédek*) E. finnországi svéd. Kedves, szakállas, szemüveges, érzékeny ember. Helsinki egyik külvárosában él, felesége finn, a szomszédok finnek, csak néhány svéd ismerős lakik a környéken. Otthon a fiúkkal svédül beszél, felesége meg finnül. Kétnyelvűek. „De tudom, hogy a srácoknak nem elég, hogy csak velem beszéljenek svédül, ezért a gyerekes barátokkal megszerveztük, hogy hetente egyszer összejövünk és játszunk. De beszélni csak svédül beszélünk.”

Finnországban tízevenként tartanak népszámlálást. Ekkor írják össze, hogy egy-egy településen vagy önkormányzattal rendelkező településrészen milyen anyanyelvűek vannak többségben. A kisebbségben levők kisebbségi önkormányzatot hozhatnak létre, míg a „nagy” önkormányzat a többségi anyanyelvűeké.

Bár a svédok aránya folyamatosan csökken, arra azért nagyon figyelnek, hogy a korábban is svéd többségű településeken a népszámláláskor is svéd többség legyen. Ezért a svédok általában oda költöznek, ahol a svédok vannak többségben. A helyiek erre figyelnek is: ha eladó házuk van, azt svédok vegyék meg.

Obligát kérdés volt: és egy svéd–finn hokimeccsen kinek drukkolnak? A finneknek.

(*Oroszok*) Az oroszokkal kapcsolatban nemcsak a nemzeti identitás szempontjából fontos történelmi konfliktusokkal, hanem egészen új keletű problémákkal is szembesülniük kell a finneknek. Egyrészt a menekültkérdéssel, másrészt a környezeti problémával.

A Kola-félsziget ipari-bányászati központjai és a murmanszki atomflottabázis túl közel vannak ahhoz, hogy ne kellene törődniük egy esetleges környezeti katasztrófa hatásával. Ami megoldásként kibontakozni látszik, s amit az északi kormányok leginkább erőltetnek, az egyfajta regionális együttműködés mind a gazdaság, mind a környezetvédelem területén. A régió már nevet is kapott: *Barents régió*. Azt hiszem, mind a finnek, mind a többi északi ország polgárai tisztában vannak avval, hogy Oroszország közelsége, az onnét leselkedő fenyegetés ma másként jelentkezik, mint a szovjet érában. Talán azért is szerették jobban azt az időszakot. Végül is olcsón lehetett Ladát kapni (ismerőseim majd mindegyikének Lada volt az első autója), a határok zárva voltak, rossz arcú idegenek nem háborgatták a nyugalmukat.

Mostanáig könnyű volt finnként járni a világban. Örömmel mondhattuk, hogy politikailag semleges északi, jóléti államban élünk. Emiatt általában felnéznek az északi országokra. Büszkék voltunk életszínvonalunkra, az analfabetizmus hiányára, világszerte legalacsonyabb csecsemőhalandósági rátánkra, a magas színvonalú közgyógyellátásra, a szabad oktatási rendszerre – bár néha magyarázkodnunk kellett, hogy egy ilyen gazdag ország, mint a mienk, miért fogad oly kevés menekültet.

Egészen a múlt évtized végéig úgy tűnt, minden szempontból felkészültek vagyunk ahhoz, hogy egy változó világban elboldoguljunk. De a világ oly gyorsan kezdett változni, hogy terveinket szemétkosárba dobhattuk. A külső világ mint hivatlan vendég kopogtatott e jól elrendezett kis ország ajtaján, ahol a döntéshozók és a végrehajtás mindig képes volt arra, hogy a fontosabb ügyeket áttolja a következő ülésre. Egy ügyes kis rendszert építettünk ki a kisszámú menekült fogadására, előre eldöntött kvótákkal meghatározott országokból – ám hirtelen rossz kinézetű emberek jelentek meg a határállomásainkon, ráadásul a nem kívánt országokból. A menekültek ezrei az egész országot kibillentették egyensúlyából (Rahikainen 1993: 197).

A joensuui egyetem az oroszokkal való akadémiai kapcsolattartás legfőbb helye. Közös kutatási programok, konferenciák, tanulmányutak, kutatói cserék alkotják ezt az együttműködést. Akivel csak módom volt beszélni erről, mind azt hangoztatta: „sok pénzbe fog ez nekünk kerülni”.

(*Európai Unió*) Meglátogattunk egy farmert is Joensuu mellett. Vagy tíz tehén állt az istállójában, ahová csak csizmaváltás után lehetett belépni. A fejést automatizálta, az istálló melletti épületben volt a gyűjtőtartály. A tartályon a tejminőséget biztosító hőfokszabályzó van, ha ugyanis nem megfelelő a minőség, a feldolgozó nem veszi át a tejet. De a minőség mindig megfelelő. Megnézzük a teheneket. Azt hiszem, a mi gazdajegyzőnkéhez hasonló a státusa, ha külföldi vendég jön, hozzá viszik. Maga az első – mondja –, aki belülről is megnézi az istállót. Eddig még senki nem volt rá kíváncsi. Aztán arról beszél, hogy az Uniós csatlakozás nem tesz jót a finn mezőgazdáknak, az állami támogatást leépítik, a hazai piacon megjelentek a külföldi termékek. Ő a belépés ellen szavazott, de a nyugati, tengerparti lakosság mellette volt. A keleti és északi részek, a gazdák ellene. Ha a közép-európaiak belépnek, akkor ők teljesen tönkremennek.

Az EU-szavazás szempontjából döntő volt, hogy Helsinkiben és a környező Uusimaa tartományban – amelyek a legnagyobb szavazóközöket alkották – a szavazók zöme a belépés mellett voksolt. Észak- és Közép-Finnország mezőgazdasági régióiban a szavazók többsége ellenzte a belépést, és a polgárok a belépés ellen voltak azokban a körzetekben is, ahol a Centrum Párt győzött a parlamenti választásokkor. A városi körzetekben 66 százalék volt a belépés mellett, más szavazóközözetekben 55 százalék ellene volt (Statistics Finland. Finland's EU referendum. *Official Statistics of Finland* 1994).

A kilencvenes évtized sok szempontból fordulópontot jelent a finnek életében: a Szovjetunió bukása, az európai uniós tagság és a gazdasági válság a problémák újradefiniálását indította el, s a finnség mibenlétéről folyó diskurzus relevanciáját csökkentette. A jelen kort Finnországban is az „átmenetiség” uralja. A régi megoldások, megközelítések, preferenciák megkérdőjelezése és újak keresése. A „nem tudjuk, mi lesz, de a régi tarthatatlan” megkonstruálása – ami talán a mi állapotainkra is jellemző.

(*Hazaérkezés*) A hazaindulás előtt vettem még egy pár apróságot ajándék gyanánt. Akartam venni egy kendőt is a feleségemnek, de pénzem aztán nem jutott rá. A női kendők elbűvölők, elegánsak, finomak. Kár, hogy nálunk kevesebben használják. A vállon átvettét hatalmas, meg a kisebb, nyak köré tekert kendők valahogy a finn nők eleganciáját jelentették. Rövid szoknyát alig láttam, a hosszabb szoknya vagy nadrág, az elegáns felöltő kevésbé tűnt kihívónak. S a vörösre festett haj sem dívik annyira. Mikor itthon egyik barátom azt kérdezte, hogy „na, milyenek?”, öntudatlanul böktem rá: fessek. Sajátos ellentmondás ez, *Calvin Klein* kis szorongással.

Reggel a Rudas-fürdőbe. Sár, hólé. A villamosra várok. A megálló mellett pocsoló. Egy teherautó behajrt, s mindannyiunkat, akik ott állongunk, nyakon önt hólével, aztán a vezető, suhanc, vigyorgó elégedettséggel odébb hajrt. Én is vigyorgok, elégedetten. Hazaértem. (Márai é. n.: 104.)

* * *

A *Replikában* most közölt írások, idézetek abból a kötetből kívánnak részeket felvilágtatni, mely a finn identitásról folyó diskurzust ismertetné meg részletesebben a magyar olvasóval. Ha lesz hozzá elég tehetségünk, a *Replika*-kötetek sorában hamarosan azt is kézbe veheti majd az olvasó.

A következő oldalakon természetesen nincs lehetőség arra, hogy a finnség mibenlétéről folyó vitát a maga teljességében mutassuk be. Ehelyett négy, a finn identitás szempontjából nagyobb jelentőségű kérdésre reflektáló írást válogattam a blokkba.

*Jukka Ammond*t tanulmánya a finn tangóról szól. Argentínán és a többi latin országon kívül kevés olyan hely van a világban, ahol a tangó akkora népszerűségnek örvendene, mint éppen Finnországban. Ugyanakkor a táncdalok szövegében rejlő érzelmek, vágyak s a mód, ahogy táncolnak, megjeleníti a finnek nemzeti önképében rejlő, más formákban, másutt is felbukkanó finn sajátosságokat: a melankóliát, az elvágyódást, az elvesztett boldogság pillanataira való emlékezést.

Leo Granberg írása a finn kistermelőről készült, azokat a rohamos változásokat mutatja be, amelyek a vidéki, föld- és erdőművelő emberek életében mentek végbe a 20. század második felében. Ha figyelembe vesszük, hogy a század első felében a vidéken élő finnek életkörülményei sok tekintetben még a magyar falusi népesség életkörülményeinél is rosszabbak voltak, akkor különösen elgondolkodtató, hogy minek köszönhető az a gyors átalakulás, amelynek következtében ma a finn vidéki lakosság életminősége alig marad el a fejlett országokétól. A szerző mindenekelőtt az állami szerepvállalásban, a vidékpolitika alakulásában véli felfedezni a magyarázó tényezőket. Egy „hétköznapi történet” bemutatásával pedig arra is kitér, hogy a modernizáció és az egyén értékvilága között feszülő ellentét milyen „hétköznapi” tragédiákat okozott a gyors változások során.

Raimo Lovio, *Matti Pulkkinen* és *Teemu Väänänen* munkája a mai magyar hétköznapiakban is megjelent mobiltelefonok fogalommá vált gyártóját, a NOKIA céget vizsgálja. A kilencvenes évek elején történt változások, melyek „kizökkentették” a finneket ad-

dig megszokott életmódjukból, a finn gazdaság működésében is válságot idéztek elő. A visszaesés a 80-as évek végére nemzetközivé vált NOKIA céget sem kerülte el. Hogy milyen üzletstratégiai és termelészervezési változások mentek végbe a vállalatbirodalom működésében, és mennyiben tulajdoníthatók e változások a véletlen és az előrelátó tervezés együttes eredményének, arra a tanulmányból kaphatunk választ. De az írás szól arról is, milyen mentalitásbeli átalakuláson kell végigmenniük a multinacionálissá váló hajdani családi vállalkozás dolgozóinak s egyben a finn embereknek is ahhoz, hogy „helyt álljanak a nemzetközi versenyben”.

A blokkot záró írás, *Matti Peltonen* munkája, a finnek önképének változását követi nyomon a múlt század második felétől napjainkig. A „mit gondolunk arról, hogy mit mondanak rólunk a külvilágban” bemutatása kiegészül a finn viselkedési szokások megváltoztatására irányuló szándékoknak és tetteknek a felvázolásával. A finn nyelv, a finn alkoholfogyasztás, a finn táj, a finn erdő kultúrnépekétől eltérő, barbár jellegzetességei mítoszokként végigkísérik a finnek történelmét. A finnek önképében rejlő állandó vagy csak meg-megjelenő témák, toposzok bemutatásával Peltonen amellettt érvel, hogy a meghatározó elit félelmei és szorongásai mint problematikus tulajdonságok, lelki hiányosságok s a kulturális kiskorúság jellegzetességei vetülnek ki a „finn népre”.

A tangóról, a parasztokról és a NOKIA-ról készült, ill. a finnek és a „kultúrnépek” viszonyának változását tematizáló tanulmányok a finn önazonosság ellentmondására hívják föl a figyelmet: a „periférikusság” és a „fejlettség” identitáselemeinek egyidejű, Janus-arcú jelenlétére.

* * *

A blokk elkészítésében nyújtott segítségéért itt szeretnék köszönetet mondani *Outi Hassinak*, a budapesti Finn Nagykövetség kulturális titkárának, *Malms Hammelének*, a Finn Külügyminisztérium munkatársának, *Várady Eszter* műfordítónak, valamint *Jukka Oksa* és *Leo Granberg* kutatótársaknak.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- R. Alapuro (1993): Peasants in the Consolidation of the Finnish State: The Rise of a Non-dominant Ethnic Group. In *Roots of Rural Ethnic Mobilisation*. D. Howell szerk., 145–168. Dartmouth: ESF–New York University Press.
- Finland: A Travel Survival Kit*. Lonely Planet. 1993.
- Márai Sándor (é. n.): Európa elrablása. Budapest: Akadémiai–Helikon.
- Peltonen, M. (1993): The Problem of Being a Finn. In *Austerity and Prosperity*. M. Rahikainen szerk. University of Helsinki: Lahti Research and Training Centre.
- Rahikainen, M. (1993): The Finns in a Changing World. In *Austerity and Prosperity*. M. Rahikainen szerk. University of Helsinki: Lahti Research and Training Centre.
- Statistics Finland. Finland's EU referendum. *Official Statistics of Finland*, 1994.
- Vuokko, S. (1995): Finland's national symbols. In *Finfo. Finnish Features*, 8.

A VÁLOGATÁSBAN ELŐFORDULÓ, MAGYARORSZÁGON KEVÉSBÉ ISMERT NEVEK, ESEMÉNYEK JEGYZÉKE

Aho, Juhani: 1861–1921, író.

ALKO: finn állami alkoholfogyasztási monopólium.

Autonómia korszaka: 1809–1917, a finn területek Nagyhercegségként az Orosz Birodalom autonóm tartománya. Fennomán mozgalom: a finn autonómia korszakában (1809–1917) kialakult társadalmi-politikai-kulturális mozgalom, kezdetben a finn nemzeti ébredés elősegítője, később az önálló állami létre való felkészülés motorja.

Folytatólagos háború: 1941. június 25.–1944. szeptember 4–5.

Forsman, Jaakko: a 19. század második és a 20. század első felében élt közéleti szereplő, szerkesztő, radikális fennomán.

Impivaara-mítosz: Aleksis Kivi *A hét testvér* című regénye nyomán. Impivaara: idealisztikus erdei környezet, a hétköznapi nehézségekkel és megpróbáltatásokkal teli valóság elől megfutamodók menedéke.

Kainuu: észak-finnországi terület.

Karjala: Karélia, a mai Finnország keleti és Oroszország északnyugati területei, melyek 1917–1945 között Finnországhoz tartoztak.

Kianto, Ilmari: 1874–1970, író.

Kilpi, Volter: 1874–1939, író.

Kivi, Aleksis: 1834–1872, finn nemzeti író, fő műve: *A hét testvér*.

Krohn, Eino: szül. 1902, esztéta, irodalomtörténész.

Lehtonen, Joel: 1881–1934, író, *Putkinotko* – regénysorozat, 1917–1923.

Leino, Eino: 1878–1926, finn nemzeti költő.

Letelepítés: a svéd fennhatóság idején a királyság érdekövezetének kiterjesztése céljából történt. A 19. században a föld nélküli zsellérek helyzetét igyekeztek megoldani, a második világháború alatt és után pedig a Karéliából (Karjala) menekültek megélhetéshez jutását szolgálta.

Lönnrot, Elias: 1802–1884, orvos, néprajztudós, a *Kalevala* (1835, 1849) gyűjtője és összeállítója.

Pennanen, Eila: 1916–1994, író.

Pohjanmaa: nyugat-finnországi terület.

Porthan, Henrik Gabriel: 1739–1804, történelem- és néprajztudós, a finn történelemírás atyja.

Runeberg, Johan Ludvig: 1804–1877, finn nemzeti költő, a himnusz szerzője.

Schildt, Göran: szül. 1917, művészettörténész, útikönyvszerző.

Sillanpää, Frans Eemil: 1888–1964, Nobel-díjas író.

Szent Iván-éj: június 24., pogány eredetű nyárköszöntő ünnep.

Téli háború: 1939. november 30.–1940. március 13.

Topelius, Zacharias: 1818–1898, író, közéleti ember. Történeteinek gyakori szereplője Matti.

Vidéki Szövetség (Maalaisliitto): 1906-ban az önálló földművelők politikai képviselőjének ellátására alakult párt, 1965-től Finn Centrumpárt (Suomen Keskusta) néven működik.